

Aristotelés: Metafyzika A - kniha I.

Všichni lidé přirozeně usilují o poznání. Dokazuje to láska k smyslovým vjemům; neboť ty jsou milovány o sobě i bez užitku, a přede všemi jinými vjemy prostřednictvím očí. Netoliko totiž s cílem jednat, nýbrž také, když nemáme v úmyslu jednat, dáváme vidění přednost před ostatním. Je tomu tak proto, že tento smysl nám poskytuje nejvíc poznání a odkrývá mnohé rozdíly. Přirozeně povstávají živé bytosti se smyslovým vnímáním, z něhož nevzniká u některých z nich žádná paměť, u jiných ano, a proto jsou tyto chápavější a učlivější než ony, které si nemohou vzpomínat. Chápavé bez učení jsou všechny ty, které nemohou slyšet žádné zvuky, např. včela a živé bytosti takového druhu; naproti tomu se učí všechny ty, které kromě vzpomínky mají také tento smysl. Jiné živé bytosti žijí tedy s představami a vzpomínkami a mají jen malý podíl zkušenosti, zatímco rod lidí žije naproti tomu také s dovedností a uvažováním. Ze vzpomínky vzniká totiž u člověka zkušenost; neboť mnohé vzpomínky na tentž předmět vyvolávají schopnost *jedné* zkušenosti, a zkušenost vědy a dovednosti se zdá být téměř podobná. Věda a dovednost vycházejí však u člověka ze zkušenosti; vždyť Polos praví oprávněně, že „zkušenost přivedla dovednost, nezkušenost však náhodu“. Dovednost vzniká tam, kde se z mnoha myšlenek, daných zkušeností, tvoří jeden úsudek o podobném.

Všichni lidé od přirozenosti touží po vědění. Známkou toho jest záliba v smyslových vjemech, v nichž si libují pro ně samy, aniž hledí k jejich potřebě. Zvláště to platí o vjemech zrakových. Neboť zraku dáváme přednost takřka přede všemi ostatními smysly nejen pro jeho praktický účel, nýbrž i bez ohledu na něj. To proto, že tento smysl přispívá k našemu poznání více než smysly ostatní a že nám zjevuje většinu jeho druhových rozdílů.

Živé bytosti se rodí se schopností vnímat. Ale u jedněch z vnímání nevzniká paměť, u druhých ano; proto jsou rozumově zdatnější a učlivější než ty, jež si nemohou nic pamatovat. Rozumní, ale bez schopnosti učit se, jsou živočichové, kteří nemohou slyšet zvuky, jako na příklad včela a je-li ještě nějaký takový druh živočichů. / Avšak ti, kteří mají paměť a nadto ještě tento smysl, mají také schopnost učit se.

Ostatní druhy živočichů se v životě řídí smyslovými jevy a pamětí, zkušenosti však nabývají jenom v malé míře; ale lidský život se projevuje ještě uměním a pojmovým myšlením. U lidí z paměti vzniká zkušenost; neboť mnohokrát opakovaný a pamětí uchovaný vjem těžce věci nabývá významu jedné zkušenosti. A zkušenost, jak se zdá, podobá se téměř vědění a umění; vědění a umění vzniká u lidí proto, že mají zkušenost. Vždyť, jak upraví Polos, a správně to řekl, zkušenost vytvořila umění, nedostatek zkušenosti však náhodu.

Umění vzniká tím, že se z mnoha postřehů zkušenosti utvoří jeden všeobecný soud o podobných věcech. Souditi totiž, že Kalliovi, jenž měl tu a tu nemoc, pomohlo to a to, a také Sokratovi a rovněž i mnoha jiným jednotlivcům, náleží zkušenosti; ale je to uměním, když víme, že všem takovým a takovým jednotlivcům, pojatým v jeden pojem, tedy těm, kdo trpěli tou a tou nemocí, na příklad slizu, žluči, nebo horečnatým stavem, pomohlo právě to a to.

Tam tedy, kde běží o praktickou činnost a jednání, zdá se, že se zkušenost nijak nerozlišuje od umění, ba naopak vidáme, že na věc přijdou spíše lidé zkušení, než ti, kteří sice o věci mají pojem, ale zkušenosti nemají. To proto, že zkušenost jest znalostí jednotlivin, umění obecných pojmů, každá praktická činnost však a tvoření týká se jednotlivin. Lékař totiž neléčí člověka vůbec, nýbrž Kalliu nebo Sokrata nebo jiného takového jednotlivce, jenž jest zároveň také člověkem. Jestliže tedy někdo má pojem bez zkušenosti a zná sice obecný pojem, ale nezná jednotliviny v něm zahrnuté, často se chybí správného léčení. Neboť je to jednotlivina, / jež se má léčiti. Přece však míníme, že vědění a porozumění náleží spíše umění než zkušenosti, a za moudřejší než lidi zkušené a zběhlé pokládáme odborné znalce, v přesvědčení, že každý má moudrost tím větší, čím vyšší jest stupeň jeho vědění.

Soudíme tak proto, že jedni znají příčinu, druzí nikoli. Neboť lidé zkušení sice vědí, že něco jest, ale nevědí, proč to jest; avšak oni vědí, proč to jest, i znají příčinu. Proto si také v každém oboru práce více vážíme vedoucích a myslíme, že více vědí a jsou moudřejší, než prostí dělníci, poněvadž znají příčiny toho, co se koná, kdežto dělníky pokládáme za lidi, kteří jako některé neoduševnělé věci něco sice dělají, ale nevědí, že dělají to, co dělají, zrovna tak, jako na příklad oheň pálí. Myslíme tedy, že neoduševnělé věci konají všechno ze své určité přirozenosti a dělníci z cviku a zvyku, a tak, že lidé nejsou moudřejší proto, že jsou v díle zruční, nýbrž proto, že o něm mají pojem a znají příčiny.

Vůbec pak známkou člověka vědoucího jest, že může učit. Proto máme za to, že umění jest ve větší míře vědou než pouhá zkušenost, neboť ti, kdo je ovládají, mohou učit, lidé pouze

zkušeni nikoli.

FYSIS - „přirozenost“, „povaha“ - a) hledisko genetické, b) esenciální
Aristotelovy definice člověka: živok mluvící (myslící = ZÓON LOGON ECHON),
živok politický (ZÓON POLITIKON), zde: živok usilující o poznání (TOY EIDENAI
OREGONTAI)

Arist. Metaf., 21.11.1996

0.1

Rozdíl HENOLOGIE a ONTOLOGIE: dvojí důraz v tzv. ARCHEOLOGII. (Aristotelova chyba: první filosofové - tzv. FYSIOLOGOI - nebyli „hylozoisté“, nýbrž archeozoisté, lépe však archeologové, protože chtěli pojmově - LOGEM - vymezit ARCHÉ.)

ARCHÉ je to, co je první (PROTON), ale co nadále vládne (PROTOLOGIE je redukcí odvozena z ARCHEOLOGIE).

HENOLOGIE je založena na myšlence, že to, co vládne, je „to sbírající“ či „to sjednocující“, tedy vytvářející a zachovávající mnohost jako určitý celek.

(Podle Hérakleita je toto „sbírající“ pojmenováno jako LOGOS.)

ONTOLOGIE (řecká) je založena na zpochybnění až popření jak mnohosti vedle sebe, tak mnohosti po sobě, tedy také dění a času. Tím je vlastně vyprázdněna základní henologická idea „vlády“ (a ovšem i myšlenka ARCHÉ).

0.2

Aristotelovo tvrzení, že „jedno a jsoucno jsou totožné a jednoho rázu“, nebo že „jedno neznámá nic jiného než jsoucno“, je významným kompromisem. OYSIA tu nahrazuje konkrétní LOGOS: zatímco pro Hérakleita se všechno jsoucí (tj. dějící se, tekoucí) děje podle LOGU, pro Aristotela to „vskutku jsoucí“ se vůbec neděje, nýbrž zůstává „jedním“ ve smyslu trvalosti - tedy stává se vskutku tím, co „stojí pod“ neboli podstatou, substancí. Tu je základ tzv. substanční metafyziky, která přetrvávala věky a v podobě předsudků přetrvává dodnes dokonce i v hlavách ne dost kriticky myslících vědců. Aristotelovo pojetí je kompromisem v tom smyslu, že připouští mnohost takových „bytností“ resp. „podstat“: „A tak kolik jest druhů jednoho, tolik i jsoucna.“ V tomto smyslu přejal myšlenku atomistů, pro něž sice každé „jedno“ je neměnné a tedy nedělitelné, ale atomů je mnoho druhů, které mohou být od sebe odlišovány podle tvaru, velikosti a pořádku. To je pro Aristotela výzvou k rozlišování „bytností“ podle jejich základních (nikoliv nahodilých - proto „nikoli mimochodem“) vlastností. Později jde o latinské termíny substance a atributy.

0.3

Jestliže je slovo OYSIA odvozeno od EINAI (proto překlad substantia resp. podstata je nevhodný), pak filosofie se musí zabývat různými rody těchto „bytností“. A protože není jenom jediná OYSIA = bytnost, ale je tu mnohost bytností, musí mít také filosofie mnoho oborů, disciplín (mnoho „částí“). A protože je jistá hierarchie mezi bytnostmi, je nutně i jistá hierarchie mezi filosofickými disciplínami, které se „musí přidružovat“ k oněm druhům „rodům“ jednoho i jsoucna zároveň. Odtud možnost a zároveň nutnost rozlišení mezi první filosofií (PRÓTÉ FILOSOFIA) jako souborem disciplín teoretických a potom praktickými disciplínami, které stojí až na druhém místě a jejichž cílem není pravda, nýbrž dílo. Termín „první“ neznámá tedy nějaký návrat k tomu, co bylo starými filosofií nazýváno ARCHÉ, protože ARCHÉ v jejich smyslu už u Aristotela nenajdeme. Arist. zná jenom různé „relativní“ ARCHAI.

--- --- ---